

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

DECEMBER
1950

ONDER REDACTIE VAN:
J. VAN STAVEREN

23e JAARGANG
N° 12

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: W. DE ZWIJGERSTR. 8, UTRECHT

PUBLICATIES OVER ROMEINSCH EN MIDDELEEUWSCH UTRECHT EN OVER VECHTEN.

Romeinsch Utrecht (vervolg).

Onder den titel „Enkele belangrijke vondsten uit het Romeinsch Utrecht” hield Dr. J. H. Jongkees in April 1949 op het XVIIIe Vlaamse Filologencongres te Gent een voordracht. Zij werd afgedrukt in de Handelingen van dit congres, blz. 132—137. Spr. vestigde daarbij — opnieuw — de aandacht op de zgn. Albiobola-inscripties. In 1930 werden nl. in den grond van het Domplein twee steenen platen gevonden met inscripties, waarvan de lezing door de opeenhooping der monogrammen en ligaturen en de slordigheid van het schrift uitermate bemoeilijkt werd. Prof. Vollgraff heeft de teksten het eerst ontcijferd. Zij bevatten een opsomming van wijdingen aan verschillende inheemsche godheden, vooral aan Lobbonnus, een tot dusverre onbekende godennaam. Deze god werd vereerd te Albiobola, een telkens terugkerende naam, die blijkbaar de plaats van de vondst (het Domplein, als u wilt „Utrecht”) aanduidt. De interpretatie van prof. Vollgraff werd door sommigen in twijfel getrokken, ja geoordeeld niet ver van een mystificatie af te staan. Dr. Jongkees heeft nu, onafhankelijk van de verklaring van prof. Vollgraff, zelfstandig getracht de inderdaad hoogst ingewikkelde en voor het lekenoog op niet veel meer dan krullen, strepen en krassen gelijken inscripties te ontcijferen. Het resultaat kwam in hoofdzaak met het eerste overeen. Daardoor heeft de meening, dat een nederzetting op het Domplein te eeniger tijd (3e eeuw?) Albiobola geheeten heeft, aan waarschijnlijkheid gewonnen. De naam schijnt als: stad aan de Albis (Elve) verklaard te kunnen worden. Over dezen rivier-naam in verband met den naam der nederzetting geeft het artikel van J. van Galen in het Jaarboekje van 1950 nadere beschouwingen.

II. Middeleeuwsch Utrecht.

Het was te verwachten, dat de utrechtische opgravingen niet alleen het romeinsche verleden verduidelijken zouden, maar ook over de nog altijd duistere vroeg-middeleeuwsche geschiedenis eenig licht zouden doen opgaan. Men weet, dat er nog altijd groote onzekerheid bestaat over de situatie van de oudste kerkjes of kapellen van Utrecht. De St. Thomaskapel van de traditie en de lagere-schoolboekjes, die door koning Dagobert I omstreeks 631 op het „Domplein” gesticht zou zijn, heeft haar reputatie de *oudste* kerkelijke stichting te zijn af moeten staan aan een St. Maartenskerkje, door een der frankische vorsten eerder buiten het Domplein, in den „vetus vicus” gesticht. Verder konden wij nog steeds geen der kerkjes van Willibrord (690—739) localiseeren, zeker niet door vondsten van restanten of sporen daarvan in den bodem. Een daarvan is vrijwel zeker een herbouwing van het verwoeste St. Maartenskerkje. De reeks opgravingen op het Domplein — de jongste beslister nog dan de voorafgaande — hebben geen overblijfselen van deze vroegste middeleeuwsche kerkjes aan het licht gebracht. Tenzij het nog bestaande gedeelte van den tegenwoordigen Dom op de plaats van een dier oudste kerkjes zou staan, is dus de waarschijnlijkheid grooter geworden, dat zij elders gelegen hebben. In zekeren zin is dit positieve winst.

De zware, in 1949 gevonden, prae-romaansche, uit veldsteenen opgetrokken muur onder het in 1674 verdwenen middenschip van den Dom, bestaande uit twee in verschillende tijd op elkaar gebouwde deelen, stamt blijkbaar — aldus prof. van Giffen — van een sacraal tweeperioden-gebouw uit de vroeg- en laatkarolingsche periode, d.i. uit de eerste helft der 9de eeuw en den daarbij aansluitenden tijd. (Ook de vroeger gevonden H. Kruiskapel, waarvan de in het plaveisel aangegeven omtrek bij de jongste bestrating van het plein verdwenen is, werd geacht niet ouder dan de 10de of 9de eeuw te zijn.) Alles bijeen werden dus noch frankische kerkjes noch die van Willibrord aangetroffen.

Het jongste van de zoo juist genoemde sacrale gebouwen schijnt te behooren tot het in steen opgetrokken „middeleeuwsche Trecht”, welks herleving aan de activiteit van bisschop Balderik (918—976) toegeschreven moet worden. Van ditzelfde Trecht werd de tufsteenen ommuring vroeger reeds achter het koor van den Dom, thans ook in het schoolplein ten noorden van het Domplein en dwars onder de Voetiusstraat aangetroffen; steeds op de gespaard gebleven onderste muurresten van de laatste romeinsche vesting. Zij heeft dezelfde specie als het zoo juist vermelde gebouw in den Domplein-bodem, dat op grond van die overeenkomst, evenals van het vinden van gelijksoortige scherven op beide plaatsen dan ook als uit Balderiks tijd dateerend be-

schouwd mag worden. Met de aanduiding van den omtrek van het romeinsche castellum in het plaveisel zou tevens de strekking van het na de verwoesting door de Noormannen herrezen Trecht van bisschop Balderik grootendeels aangegeven zijn.

Er mag hier aan herinnerd worden, dat in de Voetiusstraat vlak achter, d.i. buiten den romeinsch-middeleeuwschen muur overblijfselen van bouwwerken van ongewonen vorm gevonden werden, waarvan de beteekenis nog niet verklaard kon worden. Zeker vallen zij onder de tamelijk vage aanduiding van praeromaansch. Vermoedelijk zal het definitieve opgravingsverslag ook van deze bouwresten melding maken en er mogelijk een zekere of benaderende verklaring van geven.

III. V e c h t e n .

Over Vechten handelen de blz. 110—114 van prof. van Giffens reeds genoemde „Inheemsche en Romeinsche Terpen”. Bij den aanleg van het fort Vechten in 1867 en volgende jaren werd een groot deel van het als „de Burg” bekend staande hooge terrein aldaar, tot groote schade voor de archaeologie, afgegraven. De observatie van een 50 à 60 m. breede rivierbedding met daarin een houten brug en voorts de bij elkaar gevonden grafsteenen en wijaltaren (thans in het Rijksmuseum te Leiden) moeten als belangrijk resultaat van dit onderzoek gezien worden. Veel andere gegevens echter zijn bij die gelegenheid, zonder behoorlijk vastgelegd te zijn, voorgoed vernietigd.

Latere opgravingen door Muller, Pleyte, Holwerda, Remouchamps en Braat hebben in den loop van volgende jaren langzamerhand een duidelijker beeld opgebouwd van Vechtens romeinsche geschiedenis.

De jongste opgraving werd in 1946—1947 uitgevoerd door prof. van Giffen. Vooruitlopend op een later uitvoeriger verslag konden voorloopig de volgende constateringën worden medegedeeld.

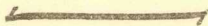
„De Burg” te Vechten is een in verschillende etappes aan en deels nog over het voormalige stroomdal van den Rijn opgeworpen, zuiver romeinsche terp. De toenmalige 36 m. breede en 11 m. diepe bedding van die rivier kon over een lengte van 110 m. worden vastgesteld, evenals aanlegkaden konden worden geconstateerd. De oudste vesting heeft zonder meer plaatsgevonden op den ouden Rijnsoever. Alles bijeengenomen bleken minstens acht bouwperioden aanwijsbaar te zijn. Na uit aarde en hout opgebouwde castella werd omstreeks 200 n. Chr. een steenen vesting boven op „de Burg” aangelegd. Over de aanwezigheid van sporen van grachten, wallen, torens, graanpakhuizen en andere gebouwen doet het overzicht verscheidene mededeelingen.

Een bijlage bevat de opgravingskaart van de verschillende castella, een plattegrond, enkele profielen en een afbeelding van de in 1867 gevonden votiefsteen, gewijd aan de godin Viradecdis. ¹⁾

Voor de *Miscellanea*, ter eere van den belgischen hoogleeraar, dr. H. Van De Weerd bijeengebracht en verschenen als deel XVII van *L'Antiquité classique* (Brussel 1948) droeg prof. dr. G. van Hoorn een kleine beschouwing bij, getiteld: Een Leeuw uit Fectio. Het behandelt een der vele beeldjes van pijpaarde, die men in alle romeinsche musea aantreft. Hebben de meeste daarvan weinig kunstwaarde, een uitzondering op den regel vormt het beeldje van een leeuw in het museum te Utrecht, waarvan alleen bekend is, dat het te Fectio, Vechten gevonden is. Blijkbaar is het kleine, slechts gedeeltelijk bewaard gebleven beeldje geïnspireerd door een grooter kunstwerk. Over de beteekenis van dezen leeuw van Vechten bestaat geen zekerheid, Leeuwen als grafwächters zijn in de vroege oudheid in Azië niet onbekend. Misschien is ons beeldje dus meegegeven in een graf. Eenige gelijkenis met sommige leeuwen op Mithras-reliëfs, zoowel in Gallië als romeinsch Germanje, doen echter ook aan mogelijke relaties met den Mithras-dienst denken. Het voorwerp zou dan een eerste aanwijzing daarvan in Fectio kunnen zijn. Even onzeker als de beteekenis is de herkomst van het beeldje: Gallië en het Rijnland komen beiden als streek van fabricage in aanmerking.

v. C.

¹⁾ Over het Viradecdis-altaar te Vechten zie men *Maandblad* 1940, blz. 29 en 68.

WATERSCHAPSSTUDIES OVER HET NEDERSTICHT.

De uitgeverij E. J. Brill te Leiden wil voor de leden onzer vereniging tegen de intekenprijs ad f 2.50 ter beschikking stellen het bij haar uitgegeven werk van dr S. J. Fockema Andreae, bevattende het deel zijner waterschapsstudies, dat over het Nedersticht handelt en het onderwerp uitmaakte van zijn lezing voor onze leden.

Gegadigden kunnen hun naam en adres opgeven aan de secretaris mr Th. A. Hoog, Drift 17, Utrecht. De betaling moet rechtstreeks aan de uitgeverij geschieden.